

аспірант Звягінцева А. В.,

науковий керівник: докт. арх., проф. Панченко Т. Ф.

Кафедра ландшафтної архітектури

Київський національний університет будівництва і архітектури

ІНДУСТРІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ.

Анотація

В статті розглянуто поняття індустрії рекреації і туризму, їх місце в світовій економіці; проаналізовано сучасні тенденції та інвестиційну привабливість туризму. Доведено, що індустрія туризму найбільш розвинена у індустріальних регіонах України.

Ключові слова

Індустрія туризму та рекреації, індустрія туризму в світовій економіці, туристичний потенціал України; інвестиційна привабливість туристичної галузі.

У процесі інтеграції географічної, містобудівної, соціальної і економічної наук у ХХ столітті сформувався новий науково-практичний напрямок розвитку – «індустрія рекреації та туризму». Поняття «індустрія рекреації» - як об'єкт досліджень вперше було введено у наукову сферу спеціалістами з «рекреаційної географії» в період 1960-1970 рр. [4]. «Поняття індустрії» як феномен економічного розвитку було визначено на конференції ООН у 1971 р.

За змістом і «рекреація» і «туризм» мають різні тлумачення. «Рекреація» (від. Лат.: «recreatio» - відновлення, відпочинок) – це діяльність людини, яка спрямована на відновлення її фізичних і психічних сил, на розвиток особистості, що не зв'язана з виконанням трудових обов'язків та задоволеннями обов'язкових побутових потреб» [8]. «Туризм» (від франц: «tourisme, tour» - обхід.ю об'їзд) – у вузькому розумінні слова це форма активного відпочинку (подорожі, екскурсії та походи, спортивні розваги, культурний розвиток громадян), а у широкому розумінні слова – це галузь економіки, засіб забезпечення зайнятості населення, збільшення грошових надходжень, формування туристичного ринку.

Що стосується «туризму» увага до цієї сфери була звернена ще у 1937р. Комітетом експертів з питання статистики Ліги Націй де було вперше сформульовано поняття «міжнародний турист», як особа для якої характерно пересування, тимчасове перебування та відсутність трудової діяльності; у 1992р. комісією статистик ООН було запропоновано таке визначення: «туризм» – це подорожі та перебування в місцях, що знаходяться поза межами звичайного

місця постійного проживання мандрівника, на строк не більше 12 місяців, з метою отримання задоволення та відпочинку, в оздоровчих, гостьових, пізнавальних або професійно-ділових цілях, але без заняття оплачуваною там діяльністю. [1] Базуючись на цьому, у Законі України «Про туризм» (1995 р.) визначено: «туризм» - це тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування. [3]

З економічної точки зору - це галузь економіки, засіб забезпечення зайнятості населення, збільшення грошових надходжень, формування туристичного ринку. [2] З господарських позицій - це сукупність виробничих і невиробничих видів діяльності, спрямованих на створення товарів і послуг для подорожуючих осіб. [4] В архітектурно-містобудівному аспекті туризм представлений рекреаційно-туристичним комплексом, що сформований з рекреаційних закладів та супутніх закладів інфраструктури, об'єднаних тісними виробничими та економічними зв'язками, а також спільним географічним положенням. Тобто туризм є фактором містобудівного та соціально-економічного розвитку території.

Враховуючи потужний розвиток рекреації і туризму в різних країнах, ще у 1925 році у Гаазі було створено «Міжнародний конгрес офіційних туристських асоціацій»(ICOTT), який на даний момент називається Всесвітня Туристична Організація (UNWTO). Ця організація підпорядковується ООН та виконує близько 10 науково-технічних програм(дослідження ринку, економічний аналіз та статистика даних, покращання якості туризму, проведення конференцій тощо) для країн, які входять до цієї організації. Відповідно до структури туристичного районування світу, прийнятою UNWTO визначено держави і регіони з високим рівнем туристичної індустрії.(табл.1)

Таблиця 1

Туристичне районування світу за UNWTO

Регіони, субрегіони	Держави
1	2
АФРИКА	
Північна Африка	Алжир, Марокко, Судан, Туніс;
Західна Африка	18 в т.ч. Гвінея, Малі, Нігерія;
Центральна Африка	10 в т.ч. Ангола, Гвінея, Конго;
Східна Африка	19 в т.ч. Мадагаскар, Малаві, Сейшельські о-ви, Танзанія;

1	2
Південна Африка	Ботсавана, Лесото, Намібія, Південно-Африканська Республіка, Свазіленд;
АМЕРИКА	
Північна Америка	Гренландія(Данія), Гавайські о-ви(США), Канада, Мексика, Сент-П'єр і Мекелон, США ;
Центральна Америка	7 в т.ч. Гватемала, Коста-Ріка, Панама, Сальвадор;
Південна Америка	14 в т.ч. Аргентина, Болівія, Бразилія, Еквадор, Колумбія;
Карибська Америка	24 в т.ч. Багамські о-ви, Бермудські о-ви(Брит.), Віргінські о-ви(Брит.), Куба, Пуерто-Ріко, Ямайка;
АЗІЯ І ТИХООКЕАНСЬКИЙ РЕГІОН	
Північно-Східна Азія	7 в т.ч. Китай, Монголія, Тайвань, Японія;
Південно-Східна Азія	11 в т.ч. Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни;
Південна Азія	9 в т.ч. Індія, Мальдіви, Шрі-Ланка;
Австралія і Океанія	19 в т.ч. Австралія, Нова Зеландія, Фіджі, Нова Каледонія;
ЄВРОПА	
Центральна і Східна Європа	20 в т.ч. Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Україна, Чехія;
Західна Європа	9 в т.ч. Австрія, Ліхтенштейн, Нідерланди, Франція, ФРН;
Північна Європа	7 в т.ч. Великобританія, Ірландія, Ісландія, Фінляндія;
Південна Європа	15 в т.ч. Іспанія, Македонія, Мальта, Словенія, Греція;
Східно-Середземноморська Європа	Кіпр, Ізраїль, Туреччина;
БЛИЗЬКИЙ СХІД	
	14 в т.ч. Єгипет, Ірак, Лівія, Об'єднані Арабські Емірати, Саудівська Аравія;

Загалом до цієї організації входить 156 країн світу, в тому числі і Україна. Відповідно до даного районування UNWTO щорічно оприлюднює статистичні дані та прогнози, в яких регіонах будуть відбуватись зміни туристичних потоків. [6] (табл.2)

Таблиця 2

Туристичні потоки в світі у 2013-2015 рр.

Регіон	Кількість міжнародних туристів в 2013р., %	Кількість міжнародних туристів в 2014р., тис.	Прогнозовані зміни частки туристів в 2015р.,%
Африка	52	56	+ 3-5
Америка	162	181	+ 4-5
Азія і Тихоокеанський регіон	233	263	+ 4-5
Європа	535	588	+ 3-4
Близький Схід	53	50	+ 2-5
Всього	1035	1138	-

Спираючись на дані, наведені вищезгаданою організацією UNWTO, можна визначити роль туризму у світі – майже кожна 7 людина мандрує світом, кількість туристів з кожним роком зростає, що підтверджує наявність індустрії туризму, в тому числі і рекреації, як важливої галузі світової економіки та невід’ємної частини економічної діяльності багатьох країн. Підтвердженням цього є те, що стосовно розвитку туризму Генеральний секретар UNWTO Таліб Рифаї(Мадрид, 2015р.) підкреслив значення туризму як життєздатної економічної діяльності і одного з ключових чинників зростання економіки, до якої входять мільярди доларів в експортному секторі, сприяючи при цьому створенню мільйонів робочих місць...».[6] Так, наприклад дохід від туризму в світі у 2014 році склав 1,5 триліона дол., з яких 221 млрд. дол. отримано у сфері міжнародних пасажирських перевезень; крім того, згідно до даних Міністерства торгівлі США у сферу обслуговування туристів було додатково залучено близько 24 різних галузей економіки. [11]

Сьогодні туризм за показником загального світового експорту займає 4 місце в світі після експорту палива, хімікатів та продуктів харчування; його питома вага у світовому вимірі складає близько 30 %; в деяких країнах індустрія рекреації та туризму посідає перше місце (Макао, Мальдіви, Сейшельські та

Багамські острови та інші). У регіональному розрізі доходи від туризму станом на 2014 р. розподілились наступним чином(табл.3).[7]

Таблиця 3

Дохід світових регіонів від туризму в 2014 р.

Регіон	Частка доходу, %	Частка доходу, млрд. дол. США
Африка	4	36
Америка	22	274
Азія і Тихоокеанський регіон	30	377
Європа	41	509
Близький Схід	3	49
Всього	100	1245

Таким чином на сьогоднішній день Європа щодо розвитку індустрії рекреації та туризму займає провідне положення і бере на себе головну частку туристичного потоку, однак в той же час і інші регіони також з кожним роком покращують свої показники такі, як Американський та Азіатсько-Тихоокеанський регіон.

Що стосується особистих уподобань населення, то найбільш популярними є традиційні види туризму такі, як культурно-пізнавальний, рекреаційний, лікувально-оздоровчий, релігійний, але з часом для мешканців індустріально розвинених країн набувають популярності з одного боку урівноважені - сільський, екологічний, а з іншого більш екстремальні види туризму - пригодницький, гірсько-спортивний, підводний тощо.[6]

Розвиток індустрії рекреації та туризму в світі дає поштовх для її розвитку цієї сфери і в Україні, яка має вигідне геополітичне, географічне та геотуристичне положення у Європі та світі, а також, передумови для формування рекреаційно–туристичного комплексу світового рівня. Загальна площа освоєних та потенційних територій оздоровчого і рекреаційного призначення в межах України становить 12,8 % від усієї території.[8] У «Генеральній схемі планування території України» передбачено збільшення мережі оздоровчих, рекреаційних, готельних, туристичних та інших закладів відпочинку у 2,3 рази до 2020 р., та у 3 рази на більш далеку перспективу, відповідно до зафіксованої у 2000 р. кількості таких закладів.

Зауважимо, що протягом останніх 10-ти років в Україні в основному спостерігається розвиток індустрії рекреації. Що стосується туризму, то переважають в основному види внутрішнього та виїзного туризму. За даними Держтуризмкурорту та Держкомстату України у 2013 р. у програмах внутрішнього туризму взяли участь 26,6% туристів, виїзного - 64,5 %; і тільки 8,9% становить показник іноземного в'їзного туризму. Головними напрямками для в'їзного та виїзного туризму є Російська Федерація, Молдова, Польща, Білорусія та інші сусідні країни.

За мотивацією осіб, що формують туристичні потоки в'їзного та виїзного туризму в 2013 р. вони розподілились наступним чином(рис.1). [10]

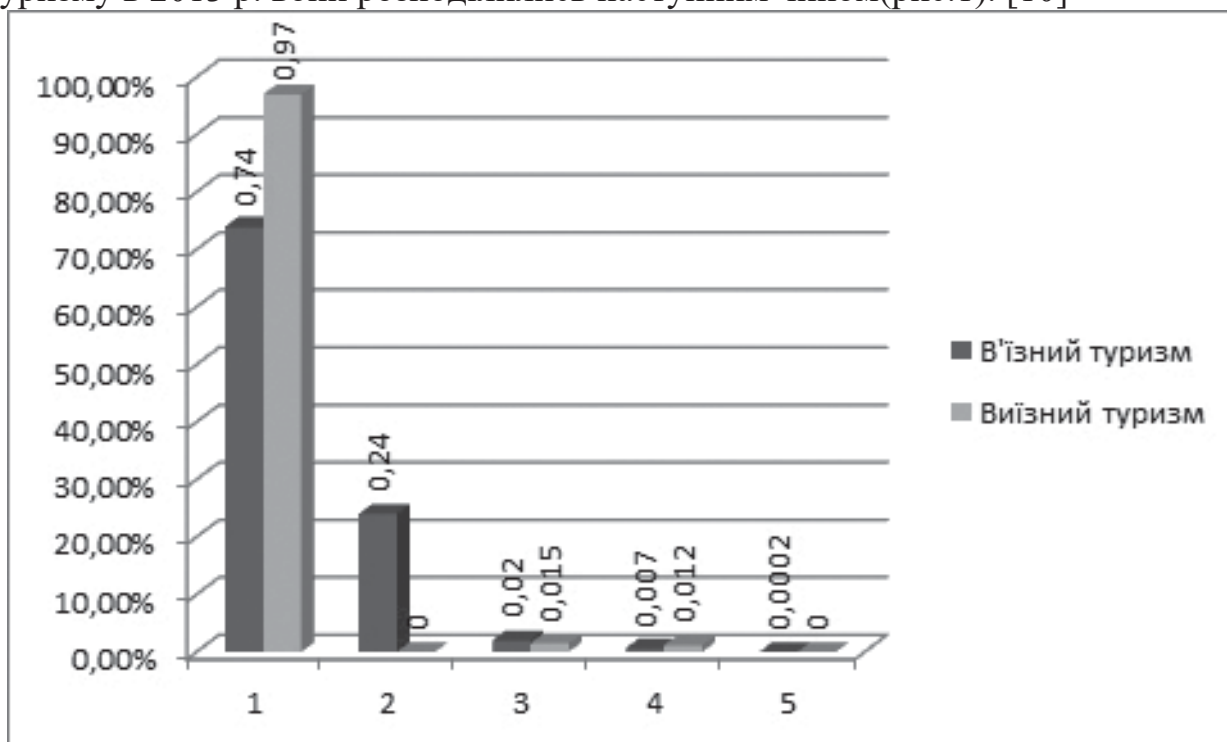

Рис.1. Питома вага туристів відповідно до цільових поїздок.
 1-Приватна поїздка; 2- Культурний та спортивний обмін тощо;
 3-Організований туризм; 4-Службова, ділова, дипломатична поїздка;
 5-Імміграція;

Важливим чинником для розвитку регіонів є те, що індустрія рекреації та туризму впливає на розвиток інших галузей економіки України: транспорт та зв'язок, будівництво, сільське господарство, торгівлю та ресторанне господарство тощо. Відповідно до висновків українських експертів від життєдіяльності даної індустрії в Україні залежить близько 40 інших видів економічної діяльності.[12] Крім того, туризм це потужний фактор для розвитку

приватного бізнесу, банківсько-фінансової та багатьох інших сфер діяльності, для підвищення економічного рівня життя населення тощо.

На жаль, інвестиційна привабливість цієї галузі в Україні ще не досягла високих результатів; позитивні тенденції в цій сфері спостерігались тільки в 2010-2012 рр. і, зокрема в будівництві готелів та ресторанів, об'єктів транспорту та зв'язку, культури та спорту, відпочинку та розваг.

Щодо розвитку рекреації та туризму у регіонах(областях) України, то сучасний стан та прогнози перспективного розвитку цієї галузі були розглянуті протягом багатьох років у фундаментальних науково-проектних роботах, таких, як «Схема охорони природного комплексу і раціонального використання природних ресурсів Чорного та Азовського морів»(Київ НДПмістобудування, 1978р.), «Схема перспективного розвитку туризму в Україні»(Діпромісто, 1983 р.), «Схема розвитку і розміщення курортів, місць відпочинку, природних парків і заповідників в Україні»(НДПмістобудування, 1983 р.) та в інших містобудівних документах.

В останні десятиліття основні регіональні проблеми рекреації та туризму вивчались і вирішувались фахівцями ДП УДНДПМ "Діпромісто" імені Ю.М.Білоконя, якими було розроблено схеми планування території областей та Автономної Республіки Крим, що містять принципові рішення з функціонально-планувальної організації територій, серед яких особливе місце займають питання збереження культурної спадщини, охорони навколишнього природного середовища, а також формування туристично-рекреаційної системи.

Якщо порівняти показники доходів суб'єктів туристичної діяльності від наданих у 2014 рр., то рейтингова оцінка виглядає наступним чином: м. Київ - 88,78%, Львівська область - 3%, Одеська область - 1,99%, Дніпропетровська область - 0,34%, Харківська область - 0,31%, Запорізька область - 0,19% [7]. Це доводить, що індустрія рекреації та туризму, ще недостатньо розвинена в індустріальних регіонах України, до яких належать всі вище перелічені області за винятком м. Києва. Разом з цим, самі ці регіони є найбільш урбанізованими, з великою кількістю міського населення, з розвинутою інженерно-транспортною інфраструктурою і, що особливо є важливим – ці регіони мають великий потенціал курортно-рекреаційних та туристичних ресурсів, про що свідчать дані «Генеральної схеми планування території України»(2002р.).

Таким чином, дослідження проблеми збалансованого формування мережі рекреаційних та природоохоронних територій, курортів та туристичних зон відповідно до потреб урбанізованого населення індустріальних регіонів є актуальним та своєчасним, враховуючи нові тенденції реформування місцевого самоврядування в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Жукова М.А. «Менеджмент в туристичному бізнесі»/ Tourlib [Електронний ресурс] // http://tourlib.net/books_tourism/jukova11.htm
2. Панченко Т.Ф. «Туристичне середовище: архітектура, природа і інфраструктура»[Монографія]//Т.Ф.Панченко.-К: Логос, 2009: іл.-Бібліогр., ISBN 978-966-171-081-7, с.14, 34-35, 43-52;
3. Олександрова А.Ю. «Міжнародний туризм. Поняття індустрії туризму»// Tourlib [Електронний ресурс]/ http://tourlib.net/books_tourism/aleks51.htm
4. Покоłodна М.М. «Рекреаційна географія. Навчальний посібник»// М.М.Покоłodна:Харк. Нац.акад.міськ.госп-ва,-Х.:ХНАМГ, 2012, с.167-170;
5. UNWTO «Барометр міжнародного туризму UNWTO» // [Електронний ресурс] // <http://media.unwto.org>
6. UNWTO «Експортні поступлення від міжнародного туризму» // [Електронний ресурс] // <http://media.unwto.org>
7. Держкомкурорт «Туристичні потоки в Україні за 2014 р.» // <http://www.tourism.gov.ua> [Електронний ресурс] / <http://www.tourism.gov.ua/ua/news/27584/>
8. Генеральна схема планування території України/
9. Довідка про динаміку туристичних потоків в Україні за 2010 рік / Держтуризмкурорт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tourism.gov.ua>.
10. Про соціально-економічне становище України за 2013 рік / Держкомстат. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
11. Gordes K. Millennium Trails and Scenic Byways: Recreation in the 21st Century//The journal of Physical Education, Recreation&Dance, jan 2001 №72 il. – P. 21-32
12. Смаль І.В. «Туристична індустрія України:Сучасний стан і перспективи розвитку» // Зб. Туристично-краєзнавчі дослідження – Вип. 5-К., 2004, с.114-118.

Аннотация

В статье рассмотрено понятие индустрии рекреации и туризма, их место в мировой экономике; проанализировано современные тенденции и инвестиционная привлекательность туризма. Доказано, что индустрия туризма наиболее развита в индустриальных регионах Украины.

Ключевые слова: индустрия туризма и рекреации, индустрия туризма в мировой экономике, туристический потенциал Украины, инвестиционная привлекательность туристической отрасли.

Abstract

This article reviews the main concepts related to the industry of recreation and tourism, its role in the world economy; it analyzes modern tendencies and investment prospects of tourism. And finally this article shows that industrial regions of Ukraine possess the most developed tourism industry.

Keywords: recreation and tourism industry, the tourism industry in the world economy, the tourism potential of Ukraine, the investment attractiveness of the tourism industry.